

Іван Дамаскин

Іван Дамаскін [Іоанн, Йоан; грец. *Ιωάννης ὁ Δαμασκηνός*, лат. *Ioannes (Johannes) Damascenus*; прізви́сько — Хризороас (грец. *Χρυσορρόας*, букв. — Золотоструйний, Золотоплинець, Золотий промовець); уроджений Ях'я ібн Мансур ібн Серджун ат-Таглібі (араб. *يحيى بن سرجون بن منصور التغلبي*); бл. 675, Дамаск (звідси — Дамаскин), тепер Сирія — точні дата й місце смерті невідомі, ймовірно у 749–753, монастир Мар-Саба (лавра Сави Освяченого), тепер на території Західного берега річки Йордану] — богослов, філософ, поет, Отець церкви і систематизатор грецької патристики. Канонізований як святий.

Іван Дамаскин
(Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός)

Псевдоніми	Хризороас
Справжнє ім'я	Ях'я ібн Мансур ібн Серджун ат-Таглібі
Народження	бл. 675
Місце народження	Дамаск
Смерть	749–753
Місце смерті	Західний берег річки Йордан
Місце поховання	монастир Мар-Саба
Місце діяльності	Сирія
Напрями діяльності	богослов'я, філософія, релігійна поезія
Традиція/школа	християнство

Зміст

- 1 Життєпис
- 2 Праці і погляди
- 3 Визнання
- 4 Додатково
- 5 Праці
- 6 Література
- 7 Автор ВУЕ
- 8 Важливо!

Життєпис

Основним джерелом інформації про життя діяча є праця невідомого автора (кін. 9 ст.), приписувана якомусь Івану Єрусалимському (патріарху Єрусалимської церкви). Цей уривок є перекладом грецькою мовою давнішого арабського тексту. Укладені житія святого містять численні легендарні сюжети.

Походив із християнської арабської родини чиновника та логофета (цивільного очільника християн Сирії) за доби раннього халіфату Омеядів.

Дитячі та юнацькі роки провів у м. Дамаску (згідно з арабо-християнським фольклором, у підлітковому віці спілкувався з майбутнім халіфом Язидом I ібн Муавією). Отримав домашню, але класичну грецьку освіту. За переказом, наставником Івана (та його молодшого зведеного брата) був монах Косьма з Сицилії, якого батько Івана спеціально викупив на ринку рабів або попросив у халіфа як дарунок. Замолоду зацікавився філософією й богослов'ям.

За тогочасною традицією, успадкував посаду батька, був на державній службі. Залишив світську кар'єру, відпустив на волю всіх рабів та вирішив присвятити себе чернецтву. У 706–710, за іншою версією — у 720-х, став ченцем у монастирі Мар-Саба, неподалік м. Єрусалима, де і провів решту життя. Був висвячений на священника 734 або 735 патріархом Іваном V Єрусалимським (ймовірно, правив у 706–735). Тривалий час був радником патріарха.

В умовах візантійської політики іконоборства став на захист вшанування образів. Писав полемічні праці, ймовірно відвідував інші монастирі та храми, проповідував про роль і значення святих ікон, заохочував вірян, монахів і священство опиратися едиктам і тиску імператора Лева III Ісавра (правив у 717–741).

Похований у монастирській церкві.

Константинопольський (іконоборчий) собор 754 засудив його разом із іншими знаними захисниками ікон вже як спочилого та наклав анафему. Пізніше Сьомий Вселенський Собор (787) зняв анафему та вказав на особливі заслуги святого у справі захисту іконошанування.

Праці і погляди

На погляди богослова справили вплив Василій Великий, Григорій Нисський, Григорій Богослов, Діонісій Ареопатит, Кирило Александрійський, Афанасій Великий, Максим Сповідник, Анастасій Синаїт та ін.

Автор праць, що роз'яснювали християнську віру. Головна з них — «Джерело знань» («Джерело мудрості»; грец. *Πηγή Γνώσεως*); завершив не раніше 742) є синтезом християнської філософії, ортодоксального віровчення та окремих наук, компендіумом філософських і богословських ідей і доктрин. Книга стала головним підручником з греко-православного богослов'я, значуще вплинула на розвиток середньовічної західноєвропейської думки, схоластичної традиції. Поділяється на три частини.

1) «*Філософські розділи*» (грец. *Κεφάλαια φιλοσοφικά*), або «Діалектика», стосується здебільшого логіки (аристотелівського взірця); основна мета — підготувати читача до кращого розуміння решти книги. Іван Дамаскин спирається на праці філософів-неоплатоніків Порфирія, Аммонія Гермія (2-га пол. 5 ст.), коментарі до праць Аристотеля Ця частина містить виклад і роз'яснення категоріального апарату класичної

метафізики (сущє, іпостась, субстанція, форма, персона, кількість, якість, стан, місце, час, володіння, протилежність, рух); силогістику, вчення про умовиводи; наводить шість визначень філософії (як пізнання природи сущого, як пізнання божественних і людських речей, як розмірковування про сенс смерті та підготовку до неї, як «мистецтво мистецтв і науку наук», як любов до Премудрості-Бога тощо). Автор одним із перших висловив ідею про філософію як складник теології. Текст «Діалектики» був добре відомим у давньоруському культурному середовищі.

2) «*Про єресі*», знана також під назвою «Про сто єресей» (грец. Περὶ αἱρέσεων), написана на основі праці «Панаріон» (грец. Πανάριον) Єпіфанія Кіпрського. До понад 80-ти загаданих у книзі єресей, богослов додав ще 20, відомі в його часи. Останній, розлогіший розділ стосується єресі «ізмаїльтян» (мусульман) і є одним із перших взірців християнської критики ісламу, учення і вчинків Мухаммеда, змісту Корану.

3) «*Точний виклад православної віри*» (грец. Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὀρθόδοξου Πίστewς), або «Небеса» чи «Богослов'я» (найбільша за обсягом та найцінніша частина), подає стислий виклад ученя і догматичних писань ранніх Отців церкви — каппадокійців. Розділив її на 100 глав, пізніше виникла традиція розрізняти 4 книги: перша (гл. 1–14) присвячена сутності Бога й Божого буття, атрибутам Божественної природи, доказам існування Бога, визначенню іпостасей Св. Трійці; друга (гл. 15–44) — принципам творення світу та антропологічним питанням (людська природа, співвідношення душі, розуму й тіла, призначення людини, роль промислу Божого в її житті тощо); третя (гл. 45–73) — христологічній проблемі (цій темі автор приділяє найбільше уваги); четверта (гл. 74–100) — питанням віровчення та релігійним практикам (канон Святого Письма, шанування ікон і мощей тощо).

Автор не обмежувався винятково компілятивним підходом, але переосмислював і упорядковував висловлені попередниками ідеї та системно їх розгортав. Зажив слави догматолога Східної церкви. Переклади праці (перші переклади латиною відомі з сер. 12 ст.) стали цінним джерелом як для східних, так і для західних богословів, а її систематичний стиль послужив моделлю для подальших теологічних синтез, укладених середньовічними схоластами.

До полемічних праць належать три бесіди «Проти тих, хто відкидає святі ікони» (грец. «Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας»; 726–730) — тут уперше розрізнув поклоніння, належне тільки Богові, і шанування образів, ікон, а також: «Проти якобітів», «Проти несторіан», «Діалог проти маніхеїв», «Про віру, проти несторіан», «Про дві волі у Христі (проти монофелітів)» і, можливо, «Розмова сарацина з християнином» (проти ісламу). До екзегетичних творів відносять тлумачення на Послання апостола Павла (майже всі коментарі запозичені з гомілій Івана Золотоустого, праць Феодорита Кирського та Кирила Александрийського). До аскетичних — «Священні паралелі». Івану Дамаскину приписують ще й інші тексти («Елементарний вступ у догматику», «Про правильне розумування», «Про Святу Трійцю»), зокрема й такі, належність яких сумнівна або невірогідна.

Укладав канони і церковні піснеспіви (стихири, тропарі), які дотепер використовують у літургійній практиці, як у Східних церквах (з 9 ст.), так і в низці протестантських деномінацій (зокрема лютеранстві). З-поміж них канони до свят Великодня, Різдва Христового. Уклав «Октоїх» і деякі молитви. Дійшла низка гомілій, зокрема три про Богородицю, таємницю небовзяття.

Визнання

З постаттю Івана Дамаскина пов'язують важливу історико-богословську й історико-філософську віху — завершення патристичної епохи та початок схоластичної. Його внесок є своєрідним підсумком богословських і філософських ідей, висловлених попередниками, відтак у католицькій теології він відомий як «останній із грецьких Отців». Праця «Джерело знань» стала прообразом латинських сум, її вплив віднаходять у творчості Петра Ломбардського, Альберта Великого, Томи Аквінського та ін.

Доволі рано був прославлений як святий, культ якого здобув популярність у широких верствах населення (за відмову від владного становища та духовне чернече життя). Ім'я Золотоструйний отримав по аналогії з Іваном Золотоустим («наче золото сяяли благодатні дари Духа з його вчення та з його життя»). Вшанований у різних християнських церквах: католиками, православними, лютеранами, англіканами, прихильниками єпископальних церков. День пам'яті — 4 грудня (за григоріанським та новоюліанським календарем).

1890 папа Лев XIII проголосив Івана Дамаскина Доктором Церкви.

Частини мощей святого зберігають у лаврі Сави Освяченого (гробниця і печера Св. Івана Дамаскина — одна з найбільших святинь обителі), монастирях Святого Георгія Аламану (Кіпр), Івана Богослова (о. Патмос, Греція), Миколи Угодника (м. Форт-Маєрс, шт. Флорида, США), церкві Сан-Джорджо-деї-Гречі (м. Венеція, Італія). Храми на честь святого діють у різних країнах православного світу, зокрема в Україні (храм Івана Дамаскина в м. Нікополі проти ночі 02.08.2024 був зруйнований артилерійським обстрілом російської армії).

Додатково

- Середньовічний спосіб розрахунку пасхалії відомий як «рука Івана Дамаскина».
- Православна традиція пов'язує з ім'ям святого виникнення одного з образів Богородиці. За переказом, візантійський імператор Лев III Ісавр, розлючений трактатами Дамаскина на захист іконошанування, вдався до наклепу на нього, аби принизити того в очах Дамаського халіфа. Від імені Івана було складено фальшивий лист, у якому той нібито пропонував імператорові свою допомогу у завоюванні сирійської столиці. Підроблений лист і відповідь на нього імператор надіслав халіфу. Іван Дамаскин був усунений з державної посади та покараний відсіченням кисті

правої руки, яку вивісили на міській площі. Через деякий час він отримав відтату кисть назад і, приклавши її до правиці, ревно молився перед іконою Богородиці. Згодом заснув, а потому виявив, що рука чудесним чином приросла. У подяку за зцілення він приклав до ікони виготовлену зі срібла руку, яку відтоді відтворювали на багатьох списках ікони, що набула назву «Троєручиця». Вважають, що ця ікона зберігається в монастирі Хіландар на Святій Горі Афон. На подяку про зцілення Іван Дамаскин написав також піснеспів «Тобою радується».

Праці

- Ἐκδοσις ακριβῆς της Ορθοδόξου πίστεως. Θεσσαλονίκη : Π. Σ. Πουρναράς, 2002. 510 p.
- Βίος Βαρλαάμ και Ιωάσαφ. Μια αγιολογική ιστορία. Θεσσαλονίκη : Πρότυπες Θεσσαλικές Εκδόσεις, 2008. 329 p.
- А н г л . п е р е к л . — Three Treatises on the Divine Images / Trans. A. Louth. Crestwood : St. Vladimir's Seminary Press, 2003. 163 p.
- Writings / Trans. F. H. Chase. Washington : Catholic University of America Press, 2010. 476 p.
- On the Orthodox Faith: A New Translation of An Exact Exposition of the Orthodox Faith / Trans. N. Russell. Yonkers : St. Vladimir's Seminary Press, 2022. 327 p.
- У к р . п е р е к л . — Точний виклад православної віри. Київ : Видавничий відділ Української православної церкви Київського Патріархату, 2010. 292 с. URL: <https://parafia.org.ua/biblioteka/svyatoottsivski-tvory/ioan-damaskin-tochnyj-vykklad-pravoslavnoji-viry/>

Література

1. Sahas D. J. John of Damascus on Islam: The «Heresy of the Ismaelites». Leiden : Brill, 1972. 171 p. URL: <https://archive.org/details/johnofdamascuson0000saha/page/n7/mode/2up>
2. Louth A. St. John Damascene: Tradition and Originality in Byzantine Theology. Oxford : Oxford University Press, 2002. 346 p.
3. Чорноморець Ю. П. Візантійський неоплатонізм від Діонісія Ареопагіта до Геннадія Схоларія. Київ : Дух і літера, 2010. 568 с.
4. Kontouma V. John of Damascus. New Studies on his Life and Works. Farnham : Ashgate Variorum, 2015. 258 p.
5. Janosik D., Riddell P. John of Damascus: First Apologist to the Muslims. Eugene : Pickwick Publications, 2016. 297 p.
6. Петринко О. Чи був Йоан Дамаскин саваїтом? // Наукові записки Українського Католицького Університету. Серія: Богослів'я. 2017. Вип. 14. С. 75–99.

7. Schadler P. John of Damascus and Islam: Christian Heresiology and the Intellectual Background to Earliest Christian-Muslim Relations. Leiden : Brill, 2018. 264 p.

Автор ВУЕ

Ю. В. Розумна

Покликання на цю статтю: Розумна Ю. В. Іван Дамаскин // Велика українська енциклопедія. URL: [https://vue.gov.ua/Іван Дамаскин](https://vue.gov.ua/Іван_Дамаскин) (дата звернення: 13.05.2026).

Статус гасла: Оприлюднено

Оприлюднено: 31.01.2025